

O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA TARIX O'QITISHDA ARXEOLGIK MANBALARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYALARI

Mengliyeva Lobar Abdullayevna
mengliyeva43@gmail.com

Annotatsiya: Tezisdagi o'rta ta'lim muassasalarida tarix o'qitishda arxeologik manbalardan foydalanish texnologiyalari ko'rib chiqiladi. Tarixiy voqealarni o'rganishda arxeologik manbalar muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular o'quvchilarga tarixiy jarayonlarni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi. Tezisdagi arxeologik manbalarni o'qitishda qo'llash usullari, o'quv jarayonida interaktiv texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar keltiriladi. Shuningdek, arxeologik manbalar orqali o'quvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirish, analitik fikrlash va ijodiy yondashuvlarni shakllantirishga qaratilgan tavsiyalar beriladi. Ushbu tadqiqot O'zbekistonning tarixiy merosini o'rganish va o'quv jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Tarix o'qitish, Arxeologik manbalar, Texnologiyalar, Interaktiv o'qitish.

Kirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida tarix fanini o'qitish faqatgina faktlar va sanalarni yodlatishdan iborat bo'lishi mumkin emas. Tarix fani o'quvchilarda o'tmish va bugun o'rtasidagi bog'liqlikni anglash, voqea-hodisalarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish qobiliyatini shakllantirishi lozim. Bunday maqsadga erishishda eng ishonchli va dalillarga asoslangan manbalardan biri - arxeologik topilmalardir. Arxeologik manbalar tarixiy haqiqatning "jonli" isbotlari bo'lib, ular quruq matnlarni jonlantirish va o'quvchi tasavvurini boyitishda muhim o'rin tutadi.

Arxeologik manbalarning pedagogik ahamiyati

Arxeologik manbalar (buyumlar, qoldiqlar, me'moriy obidalar, durdona toshlar va h.k.) o'quvchilar uchun "tarixiy detektivlik" jarayonini tashkil etish imkonini beradi. O'rta ta'lim yoshidagi o'quvchilar uchun mavhum tushunchalar o'rniga aniq, ko'z ko'rgan moddiy ob'ektlar orqali o'qitish samaradorlikni bir necha barobar oshiradi.

Arxeologik manbalardan foydalanishning asosiy pedagogik vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Konkretlashtirish: Nazariy ma'lumotlarni moddiy dalillar bilan bog'lash.

2. Tahliliy fikrlashni rivojlantirish: "Ushbu buyum qanday ishlatilgan? U qaysi davrga tegishli?" kabi savollar orqali mantiqiy xulosa chiqarishga o'rgatish.

3. Motivatsiya: O'quvchilarni tarixiy tadqiqot jarayoniga jalb qilish orqali fanga bo'lgan qiziqishini uyg'otish.

O'qitishda qo'llaniladigan zamonaviy texnologiyalar

O'rta ta'limda arxeologik manbalardan foydalanishda quyidagi texnologik yondashuvlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir:

1. Vizualizatsiya va Multimedia texnologiyalari

Arxeologik topilmalarni darsga olib chiqish har doim ham imkonli emas (masalan, muzeydagi noyob eksponatlar). Shu sababli, raqamli texnologiyalar asosiy vositaga aylanadi.

- 3D Modellastirish: Tarixiy buyumlarning (qilichlar, idishlar, taxtlar) 3D modellarni darsda ko'rsatish o'quvchiga ob'ektning har tomonlama shaklini o'rganish imkonini beradi.

- Virtual va Kengaytirilgan Reallik (VR/AR): VR ko'zoynaklari yordamida o'quvchilarni virtual arxeologik qazishma maydoniga yoki qadimiy shaharlarning (masalan, Termiz yoki Xorazm qadimgi shaharlari) rekonstruksiya qilingan holatiga olib borish mumkin. Bu "tarix ichida sayohat" effektini yaratadi.

2. Interaktiv va O'yin texnologiyalari (Gamification)

O'quvchilarga arxeolog sifatida rol berish orqali darsni o'yin shakliga keltirish mumkin.

- "Arxeologik laboratoriya" o'yini: Sinf sharoitida sun'iy ravishda tayyorlangan (masalan, qum ichiga ko'milgan sinov buyumlari) "topilmalar"ni qazib olish va ularni klassifikatsiya qilish topshirig'ini berish.

- Krossvord va Mantiqiy zanjirlar: Topilgan buyumning xususiyatlari orqali uning davrini topishga yo'naltirilgan topshiriqlar.

3. Muammoli o'qitish texnologiyasi (Problem-based learning)

"Ushbu buyum qaysi ijtimoiy tabaqaga tegishli bo'lishi mumkin va nima uchun?". O'quvchilar topilmaning materiali (oltin, temir, tuproq), shakli va bezagi asosida xulosalar chiqarishlari kerak. Bu jarayon ularni shunchaki ma'lumot qabul qiluvchidan, balki tadqiqotchiga aylantiradi.

Dars ishlanmasida metodik tavsiyalar

Arxeologik manbalardan foydalanishda o'qituvchi quyidagi bosqichlarga amal qilishi tavsiya etiladi:

Bosqich Harakatlar Maqsad

1. Ko'rsatish Ob'ektning rasmi, modeli yoki videosi taqdim etiladi.

Diqqatni jalb qilish va vizual aloqa o'rnatish.

2. Tasvirlash Ob'ektning rangi, shakli, materiali va o'lchami haqida

ma'lumot beriladi.

Kuzatuvchanlik va aniqlikni shakllantirish.

3. Taxmin qilish Ob'ektning vazifasi va davri haqida savol-javob o'tkaziladi. Mantiqiy fikrlash va gipoteza tuzish.

4. Tasdiqlash Tarixiy manbalar va ilmiy ma'lumotlar bilan natija solishtiriladi. Bilimlarni mustahkamlash va haqiqatni aniqlash.

Amaliy misollar

Masalan, "O'rta Osiyo qadimgi davr madaniyati" mavzusida: O'qituvchi darsda qadimiy sopol idish qoldiqlarining rasmini ko'rsatadi. O'quvchilardan ushbu idishning teksturasi va bezagi orqali o'sha davrdagi hunarmandchilik darajasini baholash so'raladi. Agar idish o'ta nafis bo'lsa, demak, jamiyatda ixtisoslashgan ustalar bo'lgan va boy qatlam mavjud bo'lgani haqida xulosa chiqarish mumkin.

Xulosa

O'rta ta'limda tarix o'qitishda arxeologik manbalardan foydalanish - bu shunchaki qo'shimcha vosita emas, balki tarixiy bilimlarni tizimli va qiziqarli o'rgatishning fundamental usulidir. Multimedia, 3D texnologiyalar va interaktiv metodlarni integratsiya qilish o'quvchilarning o'tmishga bo'lgan intilishini kuchaytiradi, ular da mustaqil tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiradi. Kelajakda raqamli arxeologiya va virtual muhitlar orqali tarix darslarini yanada samaraliroq tashkil etish imkoniyatlari kengayib boradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tarix o'qitish metodikasi: dars ishlanmalari va metodik tavsiyalar.
2. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va ularning pedagogik ahamiyati.
3. Arxeologik tadqiqotlar va tarixiy manbalar tahlili.